

»From Sweden to America« er læsemæssigt ikke let kost. Den kræver en del forkundskaber for at blive forstået. Det gør den nye, »Transatlantic Connections«, ikke. Den går måske ikke så meget i dybden. Til gengæld er den meget mere alsidig. Den beskæftiger sig således med udvandringen fra hele Norden (altså også med den danske) og beskriver fænomenet ud fra alle aspekter. Medens de tidligere bøger fra projektet helt overvejende analyserede specielt den svenske side af emigrationen, altså dens økonomiske og sociale virkninger i Sverige, bruger »Transatlantic Connections« lige så meget plads på den amerikanske side, de nordiske emigranternes videre skæbne i USA og Canada. Denne side er specielt Hans Normans stærke side, da hans disputats fra 1979 netop gik på at følge en flok svenske emigranter fra deres udgangspunkt på Ørebro-egnen til deres bosættelse i USA.

En af forudsætningerne for forskningsresultaterne var opbygningen i de nordiske lande af et basismateriale om udvandringen, en statistisk bearbejdelse af skibslistor o.l. på det dengang helt moderne elektroniske medie, computeren. Det gav blandt andet en ny og enestående mulighed for at vise udvandringens geografiske fordeling. Denne fordeling afspejler jo afgørende sociale og økonomiske variationer i tidens lokalsamfund, og for at gøre det tilgængeligt for en større kreds af interesserede udgav Hans Norman og Harald Runblom derfor disse kort i publikationen »Nordisk Emigrationsatlas« fra 1980. Dette værk fandt vist ikke nogen stor udbredelse, hvilket var synd, da kortene repræsenterede en meget stor arbejdsindsats og kunne bruges til mange formål. Det er derfor glædeligt at se, at kortene er blevet genbrugt og mere grundigt kommenteret i den ny bog.

»Transatlantic Connections« vil være velegnet til universitetsundervisningen både her og i USA. Dens overvejende problemorienterede fremstillingsform, dens mange klare diagrammer og kort og dens lille, men gode tillæg af basisstatistik gør den velegnet til studiebrug.

Kristian Hvidt

From Scandinavia to America. Proceedings from a Conference held at Gl. Holtegaard. Edited by STEFFEN ELMER JØRGENSEN, LARS SCHEVING, and NIELS PETER STILLING. Odense University Studies in History and Social Sciences. Vol. 103. Odense University Press 1988. 377 s.

Amerikaemigrationen är historiens största folkvandring. Den utgör kulmen på de europeiska folkens upptäckt och erövring av världen bortom Medelhavsbacken och östra Atlanten, ett kolonisationsföretag som började redan under renässansen.

Mellan 1840 och 1930 utvandrade omkring 35 miljoner européer till Nordamerika. Massemigrationen svepte i böljevågor fram över Europa. Den började på 1840-talet i missväxtens och hungerns Irland och den politiska orons Tyskland. Den svallade som högst under tre klart urskiljbara perioder: sent 60-tal och tidigt 70-tal, 80-talet och åren före första världskriget. Med skiftande styrke från land till land var de avgörande incitamenten hela tiden befolkningstryck, jordbrukskris och industriella recessioner. När Amerikaemigrationen ebbade ut inför Immigration Acts hårda kvoteringsregler 1924 hade pogromernas Ryssland och stagnationens och överbefolkningens Sydeuropa och Italien sedan länge rekry-

terat merparten av de gråsvarta men förväntansfulla köerna på Ellis Island i New York.

Den nordiska utvandringen är i absoluta tal liten men vi får inte glömma bort att i förhållande till folkmängden överträffas den norska och svenska emigrationen bara av den irländska. Emigrationen från de nordiska länderna uppvisar också intressanta strukturella skillnader och fasförskjutningar. Särskilt den norska utvandringen har en dominerande agrar prägel. Den norske immigranten är något av en idealtyp för präriesettlaren. 1910 var andra generationens norsk-amerikaner mer rurala än någon annan nationalitetsgrupp i USA. Trots att flertalet svenska emigranter kom från landsbygden riktade sig den svenska immigrationen i överraskande stor utsträckning mot amerikanska städer och industriorter. Chicago var vid sekelskiftet med sina nära 50000 svenskfödda den tredje största »svenskstaden» efter Stockholm och Göteborg. Den danska utvandringen hade, som Kristian Hvidt utrett i sin stora avhandling från 1971, en stark urban bakgrund, medan den finska utvandringen slutligen genom sin sena start på ett intressant sätt faller in i »new immigrations« typologi.

Emigrationsforskning blev ett område där tvärvetenskapligt samarbete och samhällsvetenskaplig teori snabbt blev en forskningsmässig realitet för nordiska historiker under 1970-talet. Projektgrupper men också ensamforskare i de olika nordiska länderna antog med entusiasm och skicklighet den engelske historikern Frank Thistlethwaites utmaning vid världshistorikerkongressen i Stockholm 1960. I ett stort antal avhandlingar, rapporter och antologier dokumenterades den nordiska utvandringens bakgrundsfaktorer. Men också transportförhållandena och bosättningen i USA uppmärksammades.

Alla luckor i vår kunskap fylldes emellertid inte genom 70-talssatsningen. Efter några års karantän ser vi nu tydliga tecken på en revitalisering av emigrationsforskningen och ett förnyat och utbyggt samarbete med amerikanska forskare. Den här anmälda boken utgör en sammanställning av rapporter framlagda vid en emigrationskonferens vid Gammel Holtegaard utanför Köpenhamn i september 1983. 21 amerikanska och skandinaviska forskare, historiker, etnologer, sociologer, geografer och litteraturvetare, deltog.

Volymen, som tyvärr fått en synnerligen trist typografi, är uppdelad i fyra partier: den danska bakgrunden, emigrationstrafiken, den skandinaviska bosättningen och assimileringen i Mellanvästern och den skandinaviska pressen och litteraturen i USA. Några av bidragen erbjuder en tydlig déjà vu-upplevelse och utgör restlager från 70-talsforskningen. Man saknar också helt rapporter från den pågående forskningen om politisk radikalism och utvandring, liksom från den spännande kopplingen mellan amerikansk etnisk historia och stads- och arbetarhistoria. Men flera av bidragen är klart innovativa och gör att antologin väl fyller en plats i den skandinaviska emigrationens historiografi.

Steffen Elmer Jørgensen kan i en fallstudie av emigrationen från Lolland-Falster och Møn ca. 1830-1871 fördjupa bilden av den tidigare sparsamt behandlade initialfasen i dansk utvandring genom att analysera den i termer av befolkningstryck och jordbruksstorlek. Den engelska historikern Charlotte Erickson har visat vilken värdefull källa som breven utgör vid bl.a. studiet av invandrarkvinnornas situation. Anne Lisbeth Olsen ger ett fint bidrag till denna kvinnohistoriska genre i sin analys av några dansk-amerikanska brevsamlingar. Hennes rapport kompletterar de mycket kompetenta artiklar om kulturell transformation i Mellanvästern som skrivits av de för skandinavisk publik

välkända migrationshistorikerna Allan G. Bogue och Robert Ostergren vid University of Wisconsin. I volymens avslutande parti skisserar den svenska litteratursociologen Lars Furuland ett intressant Litteratursociologiskt program för studium av invandrarlitteratur där kvalitativa och kvantitativa metoder integreras. Och pionjären inom den skandinavisk-amerikanska litteraturhistorien, Dorothy Burton Skårdal, pläderar för en mycket angelägen mikrofilmning av bevarade skandinaviska tidningar och tidsskrifter.

*Lars-Göran Tedebrand
Umeå Universitet*

ÅKE BERNSTRÖM: Officerskår i förvandling. Den svenska arméofficerskårens rekrytering, utbildning och tjänstgöringsförhållanden från 1860-talet fram till 1920. Stockholm, Historiska Institutionen, 1988.

Den svenske hær var i midten af det forrige århundrede i alt væsentligt rekrutteret og opstillet som den havde været det siden den militære stormagtsperiode i slutningen af 1600-tallet. Langt hovedparten af infanteriet og rytteriet bestod af »inddelte« regimenter, hvis personel levede på og af de jordbrug, som lokalsamfundet var pålagt at stille til rådighed. Uddannelsen var koncentreret i nogle ugers mønstringsperiode i sommermånederne. Officerskorpset var domineret af adelen. Officerstjenesten var specielt for den unge officer en meget dårlig lønnet deltidsbeskæftigelse. Vilkårerne var lidt bedre ved hærens hvervede dele (primært garderegimenterne, artilleriet, ingeniørenhederne og trænet). I modsætning til andre europæiske landmagter anvendtes de værnepligtige kun som et supplement, hvis samlede uddannelse i midten af århundredet var to gange 14 dage.

50 år senere var situationen anderledes. Ved 1. Verdenskrigs start havde den svenske hær ændret sig til en tidssvarende og forholdsvis stærk værnepligtshær med et professionelt officerskorps, hvis uddannelse i meget høj grad var præjsisk inspireret. Det var sket samtidig med den hurtige teknologiske udvikling, der fandt sted på bl.a. våbenområdet i sidste halvdel af forrige århundrede.

Det lykkes Bernström i sin disputats at dokumentere denne metamorphoses forløb. Hans undersøgelse har to hovedlinier: For det første at fastlægge, hvordan det stadig stigende behov for officerer blev tilgodeset antals- og kvalitetsmæssigt. For det andet undersøger han udviklingen af officerernes uddannelse, herunder om den havde en standard, der svarede til situationen i Frankrig, Østrig og Tyskland.

Undersøgelsen hviler på et omfattende og varieret kildemateriale, der har gjort det muligt for forfatteren at skabe et troværdigt og kvantificeret billede på langt de fleste af undersøgelsens områder. Teksten støttes stadig af skemaer og diagrammer med resultatet af forfatterens sammentællinger.

Undersøgelsen vender næsten alle sten, store som små. Langt hovedparten af de spørgsmål, som den social- og kulturhistorisk inspirerede del af militærhistorien har beskæftiget sig med i de seneste årtier, er her dækket – gennemtygget og gentaget. Så på sin vis er undersøgelsen bred. Man får troværdige svar på, hvilke fordele fødsel og velstand gav i karrieren. Man får et indtryk af